

UNA AUTÈNTICA DE RELÍQUIES DE L'ARXIU HISTÒRIC ARXIDIOCESÀ DE TARRAGONA, AMB UNA DESCRIPCIÓ DE LA BASÍLICA DE SANT SEBASTIÀ DE ROMA

A la memòria de mossèn Sanç Capdevila

Entre els documents de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona relatius a relíquies de sants, que el malaguanyat mossèn Sanç Capdevila publicava com a folletó del *Boletín Oficial Eclesiàstico* de Tarragona, amb el títol de *Thesaurus spiritualis Ecclesiae Tarraconensis. - Reliquiae Sanctorum* (en curs de publicació), n'aparegué un (pp. 331-336) que mereix ésser senyalat particularment i publicat de nou amb algunes notes d'il·lustració i comentari.

Es tracta d'una autèntica de relíquies, procedent de la paròquia de Gratallops (Tarragona), en la qual, després de l'anotació d'una sèrie de relíquies de la basílica de Sant Sebastià de Roma, s'hi dona una detallada descripció de la mateixa, d'abans de les obres de restauració que hi féu el cardenal Escipió Borghese, l'any 1612, obres que en canviaren completament la fesomia primitiva, ja prou alterada per varies modificacions anteriors.

El document (fig. 1), amb data de 27 de juny de 1582, és un bell pergami de 680 × 465 mil·límetres, i escrit en caràcters humanístics, força correctes i elegants, a tres tintes: negra, vermella i blava. Tenia segell penjant amb corda de seda vermella, del qual només en roman la capsa de llauna.

En l'Arxiu es troba en la secció de Gratallops en el calaix de pergamins.

* * *

La descripció de la basílica de Sant Sebastià que conté el nostre document, no ofereix, certament, detalls que no fossin coneguts, sia per altres documents anteriors i contemporanis

al nostre, sia per alguns llibres per a ús de pelegrins, de finals del segle XVI i començ del XVII. És, però, interessant per l'estreta relació que té amb altres dos documents, als quals es donà molta importància quan, no fa molts anys, foren publicats durant el llarg període d'excavacions i recerques en aquell insigne monument de la via Àpia.

El primer és un Privilegi, amb catàlegs de relíquies i indulgències, atorgat per Lleó X, l'any 1521, a l'esmentada basílica. Fou publicat¹ en practicar-se les primeres excavacions en l'aleshores anomenada "Platonía", i exercí una gran influència en la nova orientació de cercar la "Memoria apostolica" no pas en la "Platonía", sinó en el centre de l'església contigua.

El segon és un inventari de la basílica de l'any 1511, una còpia del qual, del 1571, donà a conèixer Mgr. A. Ratti, més tard SS. Pius XI², quan les excavacions en el paviment de la basílica, amb la troballa de la "Triclia", confirmaven plenament les indicacions de l'altre document, que havia estat titllat de llegenda fabulosa³.

Aquests dos documents, talment afins, que es dirien procedents d'una mateixa font⁴, són també estretament emparentats amb la descripció del nostre, millor dit, amb el document del qual, l'autor de la nostra autèntica, transcrivé textualment els trossos que li interessaven⁵.

La senzilla comparació d'un parell de paràgrafs paral·lels demostrarà, més clarament que una detallada exposició, les relacions d'origen d'aquests tres documents.

Hi subratllem les diferències més essencials.

¹ H. GRISAR, *Die Römische Sebastianuskirche und ihre Apostelgruft im Mittelalter. Verzeichniss äes Heilighümer und Ablässe der Basilika von 1521: Römische Quartalschrift (=ROS) 9 (1895) 409-461.*

² A. RATTI, *Di un documento relativo alla basilica di S. Sebastiano in Roma: Atti e dissertazioni della Pontificia Accademia romana di Archeologia*, ser. II, tom. 14 (1920) 139-146.

³ G. B. DE ROSSI, *Scoperta dell'epigrafe metrica del martire Quirino vescovo di Sciccia nella Platonía a S. Sebastiano*: *Bolletino di Archeologia cristiana* (1894) 149.

⁴ A. RATTI, *Di un documento...*, 140.

⁵ Més tard el transcrivé íntegre J. de Albericis en el seu llibre *Historiarum Sanctissimae et Gloriosissimae Virginis Deiparae de Populo almae Urbis compendium*, Romae 1599, 79-86. És un Breu del papa Paulus III (1534-1549), confirmant les indulgències i tresor espiritual de la basílica de Sant Sebastià. Devia existir en l'Arxiu de la Cúria romana, on el pogué copiar el nostre autor.

PRIVILEGI DE LLEÓ X
(l. c., pàg. 455)

Item post ecclesiam sunt Cathecumbae, in quibus est puteus in quo latuerunt *corpora* apostolorum Petri et Pauli ducentis quinquaginta duobus annis et inde extracta sunt per beatum Cornelium papam ad instantiam beatae Lucinae nobilissimae romanae.

En un altre punt afegeix (pàg. 452):

ob quorum reverentiam est omni die tanta indulgentia, quanta est in ecclesia Sancti Petri apostoli data per sanctum Silvestrum papam.

I en el catèleg de reliquies (pàg. 456):

Item corpora septem Dormientium, quae reperta fuerunt tempore Calixti papae tertii.

(pàg. 454)

Item ad caput dicti altaris a manu *sinistra* versus cimiterium sancti Callixti est sepulcrum sancti Petri apostoli, ubi sepultus fuit a condiscipulis suis quando fuit depositus de cruce dum fuit crucifixus a Nerone in Monte Aureo. Item a manu *dextra* ipsius altaris ad manus versus sacristiam prope scalam quae vadit deorsum ad altare sancti Se-

INVENTARI DEL 1511
(l. c., pàg. 146)

Item retro ecclesiam sunt Cathecumbae in quibus est puteus in quo *corpora* sanctorum apostolorum Petri et Pauli per ducentos quinquaginta duos annos steterunt abscondita, et inde extracta per beatum Cornelium papam ad instantiam beatae Lucinae, ob quorum reverentiam omni die est tanta indulgentia quanta in ecclesiis sanctorum apostolorum Petri et Pauli, data per sanctum Silvestrum papam.

En un altre lloc afegeix (pàg. 142).

Urde dicunt quod in sepulcris circumquaque positis multis sanctorum corpora fuerunt sepulta et maxime sanctorum septem Dormientium.

(pàg. 145)

Et ad caput dicti altaris a manu *sinistra* versus cimiterium sancti Callixti est sepulcrum sancti Petri apostoli ubi sepultus fuit a condiscipulis suis quando fuit depositus de cruce quando crucifixus fuit a Nerone imperatore in Monte Aureo prope portam Aureliam alias sancti Pancratii. Item a manu *dextra* ad caput versus sacristiam prope scalam quae

DESCRIPCIÓ DEL NOSTRE DOCUMENT (VV. 141-50)

Post cancellum eiusdem ecclesiae est locus Cathecumbae nuncupatus, in infimo positus, in quo septem Dormientes, ut fertur, quieverunt, in cuius medium est puteus in quo sanctorum apostolorum Petri et Pauli *capita* per ducentos quinquaginta duos annos abscondita, et per beatum Cornelium papam ad instantiam ipsius beatae Lucinae virginis extracta, extiterunt, ob quorum reverentiam omni die est indulgentia a sancto Silvestro concessa, quarta est in ecclesia basilicae eiusdem sancti Principis apostolorum de Urbe.

(vv. 151-159)

Item ad *dextram* altaris maioris eiusdem ecclesiae partem versus dictum cimiterium sancti Callixti est sepulcrum sancti Petri apostoli in quo sub Nerone imperatore in Monte Aureo crucifixus fuit depositus a condiscipulis suis; a *sinistra* autem maioris altaris parte versus altare sancti Sebastiani est sepulcrum sancti Pauli apostoli qui etiam sub Nerone

bastiani, est sepulcrum sancti Pauli apostoli, ubi fuit sepultus a condiscipulis suis quando fuit decollatus per Neronem ad Tres Fontes.

descendit deorsum ad altare sancti Sebastiani, est sepulcrum sancti Pauli apostoli ubi sepultus fuit a condiscipulis suis quando decollatus fuit per Neronem ad Tres Fontes.

ad Tres Fontes decollatus et a suis condiscipulis primo sepulsi fuerunt.

Tots tres documents, per tant, foren compostos sobre les mateixes fonts (segurament varis manuscrits existents a Sant Sebastià)⁶; d'ací la coincidència en les descripcions, mentre que la pluralitat de fonts, amb possibles variants en certs detalls, expliquen perfectament les diferències que hem fet remarcar.

Cal notar, com a observació final, que el nostre autor no efectuà el control de les descripcions que copià; no sabé o no tingué en compte els canvis esdevinguts en la basílica; per exemple, deixà la indicació de l'altar major al mig de l'església, d'on dinou anys abans havia estat transportat al lloc que ocupa actualment, enfront de la capella de Sant Sebastià. Vegeu la nota al v. 151.

* * *

Transcripció del document

Al dors del pergamí hom llegeix: "Carta de vint y set reliquies concedides al lloch de Gratallops per medi de mossèn Jheronim Martre, doctor en qualsevol dret, natural de Roma, fill de mossèn Sabastià Martre natural del lloch de Gratallops; reberenles als viiii de juny del any de 1583."

I en el text:

IN NOMINE SANCTISSIME ET INDIVIDUE
TRINITATIS Patris et Filii et Spiritus Sancti Amen.
Cum sit quod sanctorum reliquias quorum animas non
dubitamus in celo cum Christo regnare, universi et sin-
guli christifideles pio amore venerari debemus in terris

⁶ El document del P. H. Grisar (pàg. 450) i el de J. de Albericis (pàg. 79) es refereixen a varis manuscrits de Sant Sebastià, els quals recorda, més tard, G Severano en el seu llibre *Memorie sacre delle sette chiese di Roma*, I. Roma 1630, 450.

ut Dei venerantes nos amicos divinis beneplacitis complaceamus ut illorum qui corpora sua propter divini nominis exaltationem et fidei Christi defensionem diversis tormentorum generibus crudeliter ad supplitia tradiderunt patrocina nobis vendicantes, quod nostris meritis non valemus | apud Deum eorum meritis et intercessionibus obtinere mereamur. 10

HINC EST quod anno a nativitate domini nostri Iesu-christi millesimo quingentesimo octuagesimo secundo, in-dictione decima, die vero vigesima septima mensis iunii, 15 pontificatus | sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Gregorii, divina providentia pape decimi tertii, anno undecimo, in mei, publici notarii, testiumque infra scriptorum ad hec specialiter vocatorum et rogatorum presentia personaliter constitu|tus admodum reverendus 20 pater frater Didacus Valades, olim ordinis fratrum minorum de observantia nunc vero theologus apostolicus, asserens se alias sive dudum a diversis ecclesiis tam urbis quam extra eius muros aliis sacris locis, vigore literarum | apostolicarum infra scriptarum prelibati domini nostri 25 pape in forma brevis expeditarum, multas plurimorum sanctorum Martirum et Confessorum ac sanctarum Vir-ginum et Martirum sacras reliquias extraxisse, me nota-rio publico infrascripto | presente, prout in actis mei, no-tarii, ad que in omnibus et per omnia me refero, latius 30 continetur; tenor vero literarum apostolicarum, de quibus supra fit mentio, sequitur et est talis, videlicet, a tergo talis erat suprascriptio:

Dilecto filio Didaco de Valades, | procuratori generali ordinis fratrum minorum de observantia; intus vero: 35

Gregorius, papa decimus tertius, dilecte fili, salutem et apostolicam benedictionem: Exposcit tue devotionis sinceritas et religionis promeretur honestas ut votis tuis que ex religionis | zelo prodire noscuntur libenter annua-mus, eaque favoribus prosequamur opportunis; tuis igitur hac in parte supplicationibus inclinati tibi quascum-que sanctorum reliquias ab archipresbiteris, abbatibus, prioribus, capitulis, conventibus, sacristis, rectori|bus et aliis quibuscumque personis quarumcumque basilicarum, 40

45 ecclesiarum, monasteriorum et aliorum piorum locorum
 Almae Urbis et extra eius muros et alias ubilibet existen-
 tium, tibi donatas et donandas recipiendi, illasque ad
 Indiarum occidentalium et | alias quascumque partes de-
 ferendi seu deferri faciendi et in quibusvis ecclesiis, ca-
 50 pellis et oratoriis tam regularium quam secularium et
 aliis sacris locis dictarum et aliarum quarumcumque par-
 tium tibi bene visis, cum debitis honore et reverentia collo-
 candi seu | illas quibusvis personis honestis et probis, prout
 tibi videbitur, absque ullo conscientie scrupulo ac censu-
 55 rarum et penarum ecclesiasticarum incurso, donandi et
 inter illas distribuendi, necnon archipresbiteris, abbati-
 bus, prioribus, capitulis, conventibus, sacristis, | rectoribus
 et aliis personis prefatis, reliquias huiusmodi tibi donan-
 di, apostolica auctoritate, tenore presentium licentiam
 60 concedimus et facultatem, non obstantibus quibusvis con-
 stitutionibus et ordinationibus apostolicis ac ecclesiarum,
 monasteriorum et aliorum | piorum locorum in quibus reli-
 quiae huiusmodi forsitan fuerint, iuramento, confirmatione
 apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et
 65 consuetudinibus, privilegiis quoque indultis et literis apos-
 tolicis sub quibuscumque tenoribus et formis ac cum qui-
 busvis clausulis et decretis in genere vel in specie ac alias
 in contrarium quomodolibet concessis, approbatis et inno-
 vatis, quibus omnibus eorum tenores presentibus pro ex-
 70 pressis habentes illis alias in suo robore permansuris, hac
 vice dumtaxat, specialiter et expresse derogamus, ceteris-
 que contrariis quibuscumque. Datum Rome apud Sanctum
 Petrum sub annulo piscatoris, die vigesima prima
 iunii millesimo quingentesimo septuagesimo septimo,
 75 Pontificatus nostri anno sexto. C. Glorierius.

Et ideo ibidem, in mei publici | notarii ac testium
 infrascriptorum presentia, personaliter constitutus admo-
 dum magnificus ac providus vir dominus Hieronimus
 Martre, clericus Romanus, utriusque iuris doctor, filius
 80 mei, notarii, qui ab eodem reverendo patre fratre Didaco
 Valades aliquas partes supradictarum reliquiarum sibi
 dare et tradi petiit qui quidem frater Didacus petitionibus
 prefati domini Hieronimi tanquam iustis ex dignis cau-

sis et rationibus annuens, eidem domino Hieronimo reliquias infrascriptas pie ac devote dedit, tradidit ac realiter et cum effectu consignavit, videlicet: 85

Et primo de reliquiis sancti Sebastiani martiris, item de reliquiis sancti Fabiani pape et martiris, item de reliquiis sancti Ioannis pape et martiris, item unum dentem mollarem sancti Stephani pape et martiris qui cum duo- 90

87 s. *Sebastiani martiris*] Per ies reliquies de sant Sebastià, vegeu el v. 102, així com per les de sant Fabià (v. 88) i per les de santa Lucina (v. 93), e's vv. 152 i 127, amb les notes corresponents.

89 s. *Iohannis pape et m.*] El papa Joan, el primer d'aquest nom (523-526), morí a Ravenna en la presó on l'havia reclòs Teoderic, i després les seves despulles foren portades a Roma i dipositades a la basílica Vaticana. Cfr. L. DUCHESNE, *Le Liber Pontificalis*, I, París 1886, 276.

La descripció d'un itinerari d'inicis del segle XVI editat per E. Bulleti (FRA MARIANO DA FIRENZE, *Itinerarium Urbis Romae: Studi di antichità cristiana pubblicati per cura del Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana*, II, Roma 1931, 130) posa un Joan IV entre els papes enterrats a Sant Sebastià, que no deu ésser altre que el sant Joan papa i màrtir del nostre document.

No consta que hi hagués reliquies d'aquest papa a Sant Sebastià. Cfr. O. PANCIROLI, *I tesori nascosti dell'alma città di Roma*, Roma 1600, *Indice di reliquie*: s. Giovanni papa.

90 s. *Stephani pape et martiris*] És estrany que, havent recollit reliquies de sant Esteve papa, de l'església de Sant Sebastià, no en descrigui el lloc de la tomba, com ho fa pels demés detalls del santuari.

La tomba de sant Esteve, des de temps molt antic, — el primer en parlar-ne és un jurista del segle XI (cfr. DE ROSSI, *Roma Sotterranea* (=RS), vol. II, Roma 1867, 82), — es senyalava en l'absis de l'església, "in capite ecclesiae". El descriuen tots els documents i llibres que hem esmentat, especificant, algun d'ells, que era sota d'una reixa de ferro. Cfr., els documents de Grisar, p. 452 i d'A. Ratti, p. 146.

Sant Esteve, papa (254-257), fou martiritzat, segons la seva "Passio" (*Act. Sanct.*, Aug. I, 139-143) que li atribueix les circumstàncies del martiri del seu successor Sixte II (257-258) en el mateix cementiri de Calixte, mentre complia el sacrifici eucarístic, i allí trobà sepultura, probablement en la cripta dels papes. Cfr. DE ROSSI, RS II, 80-87. En el temps de les grans traslacions de reliquies, el seu cos fou portat pel papa Paulus I (757-767) a l'església de Sant Silvestre "in Capite". Cfr. DUCHESNE, *Le Lib. Pont.* I, 464.

La localització de la tomba de sant Esteve a l'església de Sant

93 decim presbiteris et septem diaconibus et sexdecim clericis missam celebrans martirizatus fuit, item de reliquiis sancte Lucine virginis et martiris, item unum digitum sancti Cornelii pape et martiris, item de capite | sancte Ce-

Sebastià prové de la conusió de la topografia cels cementiris antics (vegeu el v. 114 i següents, amb la nota corresponent). Era col·locada precisament en aquest indret de la basílica, potser perquè aprop hi ha la "Platonía" amb la càtedra episcopal, que es creia ja usada dels primers papes, i per tant, en ella hauria estat martiritzat sant Esteve. Al temps de O. Panciroli (*Tesori nascosti...*, *indice*: s. Stefano p.) es deia que aquesta càtedra era encara tacada de la seva sang.

91-92 *clericis*] Aquesta nota dels companys de martiri de sant Esteve, la té també el document del P. Grisar (pàg. 457), i redactada gairebé en els mateixos termes.

Seria interessant de trobar la font d'on la saberen els nostres documents, particularment en ço que pertoca al nombre i detall dels clergues i a les circumstàncies del martiri, les quals no conegueren altres documents antics que en parlen. Un manuscrit del Llibre Pontifical (DUCHESNE, I, p. 154) parla de nou preveres, dos bisbes i tres diaques portats a la presó junt amb sant Esteve. La seva "Passio" (*Act. Sanct.*, Aug. I, 142) conta que, uns dies abans del martiri del papa, foren degollats dotze dels seus clergues. Els itineraris "Salisburgense" i "Malmesburiense" (cfr. DE ROSSI, *RS I* 1862, 180-181), ambdós del segle VII, indiquen entre el grup de màrtirs de l'església de Santa Eugènia, prop de la via Llatina, a sant Esteve, papa, amb els seus clergues, els quals, segons el primer, són 28, i segons l'altre, 19. Per l'anomalia de la sepultura de sant Esteve a la via Llatina vegeu: DE ROSSI, *RS II*, 83.

94. *s. Cornelii*] En els altres documents sant Corneli és anomenat entre els papes seollits sota de sant Sebastià, ço que constava, endemés, en les inscripcions locals (vegeu la nota al v. 135).

No consta en el índex de Panciroli (*Tesori nascosti...*, *indice*: s. Cornelio) que en tinguessin reliquies a Sant Sebastià.

94-95 *s. Cecílie*] El cap de santa Cecília es venera a l'església dels Sants Quatre Coronats. L'índex de reliquies de Panciroli (*Tesori nascosti...*, *indice*: s. Cecílie) no diu que en tinguessin a sant Sebastià.

En canvi, és ben coneguda l'existència de la pretesa tomba de santa Cecília en el cementiri soterrani de Sant Sebastià, de la qual se'n senyalava el lloc precís, que, al segle XV, fou documentat amb una inscripció (A. BOSIO, *Roma Sotterranea* (=RS), Roma 1632, 178) i que encara s'hi conserva i és tothora fonament de la tradició que sostenen aferrissadament els bons llecs que acompanyen els pelegrins per les galeries d'aquell cementiri.

cilie virginis et martiris, item de reliquiis sancti Tiburtii 96
 martiris, item de reliquiis sancte Susanne virginis et mar-
 tiris, item de reliquiis sancti Rochii confessoris, extractis
 ab ecclesia sancti Sebastiani ad Cathecumbas, sita in via 99
 Appia extra menia | Urbis, in qua quidem ecclesia in loco
 infimo in initio cripte sunt duo altaria contigua eadem
 fere strictura compacta sub quibus iacet ipsius gloriosi

95 s. *Tiburtiü*] Sant Tiburci, segons els itineraris antics (cfr. DE ROSSI, *RS* I, 180-181, *Via Appia*), tenia la seva sepultura al cementiri de Pretextat, i és assenyalat ací per l'esmentada confusió dels cementiris.

Panciroli (*Tesori nascosti...*, *indice*: s. T. burzio) no diu que n'hi haguessin relíquies a Sant Sebastià.

96 s. *Susanne*] Segons l'índex de Panciroli (l. c.: s. Susanna) el cos de Santa Susanna era a l'església del seu nom i en tenien relíquies en altres esglésies, però no hi és esmentada la de Sant Sebastià.

97 s. *Rochü*] L'índex d'en Panciroli (l. c.: s. Rocco) assenyala un braç de sant Roc a l'església de Sant Sebastià.

99 *in loco infimo*] Amb semblants paraules es refereixen els documents de Grisar (pàg. 453) i d'A. Ratti (pàg. 145) al lloc de l'altar de Sant Sebastià, però no amb major precisió que el nostre en quant a la disposició de la cripta. Aquesta, en efecte, restà descoberta, segons sembla, d'ençà de la construcció de la basílica, de tal manera que des de l'església i sense baixar a la cripta es podia veure l'altar del sant màrtir. Cfr. BOSIO, *RS*, 177, i un document de la Biblioteca Vaticana, del Cod. Barber. lat. 1572 fol. 275.

S'hi baixava per dues escales paral·leles, col·locades a la part oposada a la porta d'entrada a l'església. El nostre document en parla més endavant (v. 120) i, encara que aquest només n'esmenti una sola, foren certament en ús totes dues fins al temps del cardenal Borghese, com consta pel manuscrit d'O. Panvinio, poc posterior a l'any 1563, cod. Vat. lat. 6780, fol. 43, transcrit, en part per De Rossi al *Bollettino...* (1891) 17.

100 *in initio cripte*] Això és, a l'ingrés del cementiri soterrani. Són paraules transcrites literalment de la "Passio" de Sant Sebastià (*Act. Sancti. Ian. II*, 642), i que van repetint totes les demés descripcions.

101 *strictura compacta*] Gairebé totes les descripcions de la cripta de sant Sebastià coincideixen en la distinció de dos altars i en establir la posició llur. Hi degueren estar fins a les obres del cardenal Borghese, el qual en féu la traslació a la basílica superior.

L'expressió "eadem fere strictura compacta", semblant a la dels altres documents que hem comparat amb el nostre, és un xic difícil

102 *martiris sancti Sebastiani corpus, altare vero parvum situm versus portam magnam ecclesie prefate a sancto Cornelio | papa, duodecima novembris dedicatum, super quo*

d'entendre. Creiem que, més que a una semblança de forma i ornament, es refereix a una connexió més o menys íntima dels dos altars, que, tot i distingint-se, en formaven com un é sol. D'un sol altar parlen C. Panvinio i P. Ugonio en llurs notes manuscrites, que transcrivim a la nota al v. 119-120. Imaginem que devien estar col·locats simètricament, dors a dors, en el mig de la cripta, i sota un cibori comú. Vegeu la nota al v. 129.

102 s. *Sebastiani corpus*] No és fàcil de precisar fins a quin punt és exacte aquesta afirmació. El cos é sant Sebastià restà en el seu venerat sepulcre fins al temps d'Eugeni II (824-827), en què foren trasllacades les seves relíquies a Soissons. Cfr. EGHINARDUS abbas († 840) *Annales* (MIGNE, PL 104, c. 503), ADO eps. († 875), *Chronicon* (MIGNE, PL 123, c. 135), ODLO († 920) *Liber de translatione reliquiarum sancti Sebastiani martyris et Gregorii papae* (MIGNE, PL 132, c. 592). SIGIBERTUS GEMBLACENSIS († 1112), *Chronica* (MIGNE, PL 160, c. 158). No seria, però, el cos enter, conformement a ço que indiquen els dos primers dels autors esmentats, els quals parlen de "ossa beatissimi corporis", "pars corporis beati Sebastiani". De fet, es llegeix en el Llibre Pontifical (DUCHESNE II, Paris 1892 p. 74 nota 4) que Gregori IV (827-844) en col·locà el cos a l'oratori de Sant Gregori de la basílica del Vaticà i féu dó de la testa a l'església dels Sants Quatre Cornats, el qual tancà Lleó IV (848-855) en un preciós reliquiari, trobat l'any 1622.

Sota Honori III (1216-1227), el cos de Sant Sebastià tornava a ésser a la seva cripta (serien, propiament, relíquies restituïdes pel mateix papa Honori), segons consta en la inscripció de què parlem a la nota al v. 121.

En construir-se la capella actual de Sant Sebastià, l'any 1672, foren reconegudes les relíquies que hi havia dins de l'altar en varis vasos. L'acta del reconeixement, en el citat còdex barberinià de la Biblioteca Vaticana, fols. 276, 277, 278, no permet assegurar críticament si hi havien relíquies de Sant Sebastià, o, almenys, en quina quantitat. Vegeu per aquesta qüestió F. GROSSI GONDI, *La tomba e l'altare di san Sebastiano nella basilica dell'Appia, a proposito del VII centenario della sua consecrazione: Civiltà Cattolica* 69 (1918,1) 235-244. 338-347.

102 *altare vero parvum*] Cap record segur no n'ha quedat d'aquest altar després de les obres de restauració del cardenal Borghese. Vegeu la nota al v. 119-120.

103-104 a s. *Cornelio... aedificatum*] L'anacronisme de la dedicació de l'altar de Sant Sebastià, màrtir de la persecució de Dioclecià (284-305) (*Act. Sanct. Ian. II*, pàg. 642) feta pel papa Sant

sanctus Gregorius papa missam celebrans Angelum Dei vidit qui in missarum solemnibus sibi cæsariensis dixit: *hic est locus sanctissimus in quo est vera promissio et peccatorum omnium remissio, splendor et lux perpetua et sine fine letitia quas Christi martyr Sebastianus promeruit; ita quod quilibet christifidelis causa devotionis ecclesiam* 105 108

Corneli (251-253), així com la concessió d'indulgències, que atribueix al mateix papa en els vv. 116-117, les quals devien constar en una inscripció, és un exemple curiós de les confusions que es feien en aquesta matèria en l'Edat mitjana, confusió que no té pas cap fonament en la "Passio" del sant, però que segueixen fent tots els autors de l'època.

Sant Sebastià degué ésser enterrat en un arcosoli o en un lòcul d'una galeria cementicial o cripta, com tants altres màrtirs; així els papes del tercer segle en la llur cripta de Sant Calixte, Sants Proto i Jacint, Sants Marcelli i Pere, etc. Més tard, en temps de les grans transformacions dels sepulcres dels màrtirs, fou isolat el seu sepulcre, amb l'excavació o ampliació de la cripta, d'una manera semblant com esdevingué amb els dos lòculs dels sants Marcelli i Pere. Cfr. O. MARUCCHI, *La cripta storica dei santi Pietro e Marcellino recentemente scoperta sulla via Labicana: Nuovo Bullettino* (1898), 151-154. Potser a aquestes obres d'embelliment pertany una inscripció del temps del papa Innocenci I (401-417), que formava part d'una transenna de marbre, actualment conservada en el Museu del Laterà.

És cert, almenys, que a finals del segle VIII era en forma d'altar, com es dedueix del donatiu de paraments d'altar que hi féu el papa Lleó III (795-816): "Fecit et super sepulchrum beati Sebastiani martyris, via Appia ad Catacumbas, vestes maiores II, e quibus unam de stauraci et aliam de fundato." DUCHESNE, *Le Lib. Pont.* II, 13.

Les últimes excavacions en aquesta cripta han posat de manifest, des de sota el paviment medieval, els restes del nucli original de la tomba de sant Sebastià, inclosa en l'altar primitiu (fig. 2). Estan en posició simètrica i normal a la cripta, tal com hi ha estat col·locat l'altar modern. La descripció, doncs, dels dos altars i llur posició, demostra una profunda transformació de la cripta en l'Edat mitjana.

109 *Sebastianus promeruit*] Les paraules de l'àngel a sant Gregori són escrites amb tinta vermella. Una inscripció, anterior a la restauració del cardenal Borghese, col·locada damunt de la porta de la sagristia, les transcriu literalment. En una altra devia constar la visió de sant Gregori i les indulgències, les quals refereix una inscripció moderna, col·locada entre la capella i la porta de la sagristia.

111 eandem, quocumque anni tempore visitaverit, indulgentias
 veraciter consequetur que ab Angelo prolate et a dicto
 114 sancto Gregorio confirmate fuerunt, quocumque | quicum-
 que missam super dicto altari celebraverit aut celebrari fe-
 cerit a penis purgatorii unam animam liberabit et ea in-
 117 tentione singulis diebus celebratur, idemque Cornelius
 papa in die dedicationis eiusdem altaris, pridie kalendas
 novembris celebrari solite, remissionem septem | millium
 annorum et quadraginta dierum concessit; altare autem

119-120 *altare autem maius*] L'altar actual de la capella supe-
 rior de sant Sebastià (revestit de marbres moderns, però visible
 en part per tres finestretes) és, sens dubte, l'altar gran al qual es
 refereix el nostre document.

Quan a l'any 1672, per iniciativa del cardenal Barberini, es
 construí la capella moderna, es trobà aquest altar servint de pedes-
 tal a un altre altar més petit. Havent-hi estat reconegudes reli-
 quies, no es tingué cap dubte que fos aquest el sepulcre de sant
 Sebastià i fou inclòs en l'altar modern.

L'Acta del reconeixement de les relíquies (Cod. Vat. Barb.
 lat. 1572, fol. 274-284) dóna detalls de la forma i ornaments d'aquest
 altar. De les dues descripcions que en fa, transcrivim la més con-
 cisa (f. 277^v-278): "Notai parimente che nella facciata di detto
 "altare verso il cortile del monastero, vi è nel mezzo una pietra
 "di porfido, ed intorno è lavorata di marmo antico; l'altra facciata
 "di detta cassa verso la grotta corrispondente al sepolcro di santa
 "Lucia (lege: Lucina), è lavorata di mosaico antico; l'altra, di ris-
 "contro alla sagrestia, è lavorata di marmo bianco liscio, e ne i
 "cantoni di dette altare vi sono quattro pilastrelli lavorati di mo-
 "saico, sopra le sue basi, con il suo architrave lavorato d'intaglio,
 "e di sopra con il suo lastrone che serve di coperchio." En l'altra
 descripció (fol. 277^v) afegeix que "la facciata di detta cassa antica
 "verso la chiesa è murata al pari del pavimento della chiesa"; indi-
 cació imprecisa, sembla, però, que vulgui dir: deixada sense orna-
 ment, com corresponia al dors de l'altar que era aplicat a l'altre
 altar més petit.

Amb aquests detalls correspon el poc que podem controlar per
 les finestretes de l'altar actual. Seguint l'ordre de la descripció del
 document, es pot veure:

- a) el marbre treballat rústicament per rebre el mosaic;
- b) el marbre buidat, formant el dibuix d'una creu, inclosa
 en un cercle, amb restes de mosaic (tipus cosmatesc);
- c) el marbre blanc llis.

La part que mira a l'intern de l'església no té finestreta.

Aquesta descripció concorda perfectament amb la que fan de

maius respiciens versus scalam qua descenditur de ecclesia ad dictum altare fuit a papa Honorio, anno Domini millesimo ducentesimo decimo octavo, indictione sexta, assistentibus archiepiscopo Narbonensi, | et Albanensi et 120
123
Ostiensi episcopis et aliis quamplurimis in honorem eiusdem sancti Sebastiani dedicatum; iuxta etiam dictum altare in loco ubi est crux ferrea requiescit corpus sancte 126
Lucine nobilissime romane, filie Adriani imperatoris, eius-

l'altar de la cripta O. Panvinio i P. Ugonio en les llurs notes manuscrites. El primer diu (cod. Vat. lat. 6780, fol. 43): "Introeuntibus a laeva est scala per quam multis gradibus descenditur ad ostium cryptae, prope quod est pulcherrimum altare elevatum, vacuum, tesellatum cum ciborio marmoreo et quattuor columnis." I l'altre (ms. Bibl. Comm. de Ferrara, 161, P. I, 8, pàg. 1090): "Poi si arriva all'altare che ha le faccie intarsiate di varie pietre ed ha il ciborio di marmo bianco."

Si l'altre altar, al qual l'altar descrit servia de pedestal, és o no l'"altare parvum" del nostre document, no és possible de determinar-ho. Després d'haver estat fet un tast per veure si hi havien relíquies, fou retirat per ordre del cardenal Vicari (doc. cit., fol. 281^v). Estava recobert de marbre, però interiorment era macís de pedres i calç.

120 *versus scalam*] Es refereix a les escales que portaven a la cripta per davant de la sagristia actual, paral·lelament a l'eix de l'església, les quals foren practicables fins als canvis del cardenal Borghese, i descobertes novament en les últimes excavacions (fig. 3). Cfr. STYGER, *Scavi a San Sebastiano. Scoperta di una memoria degli apostoli Pietro e Paolo e del corpo di san Fabiano papa e martire*: RQS 29 (1915) 105-106.

121 *a papa Honorio*] Segons una inscripció que hi havia prop d'aquest altar, de la qual el nostre document només en fa un resum, i que transcriuen íntegrament els altres documents esmentats. Cfr. BOSIO, RS, 175.

La dada de la consagració d'aquest altar s'adiu molt bé amb l'època de la decoració del mateix, descrita en la nota al v. 119-120.

127 *sancte Lucine*] El sepulcre de santa Lucina, localitzat en aquesta cripta, sota una reixa de ferro, "cruce ferrea", del paviment, era documentat, d'una manera semblant al de santa Cecília, amb una inscripció del segle xv, que encara es conserva en un angle de la mateixa cripta. Cfr. BOSIO, RS, 177.

És també ben curiosa la confusió de la Lucina, que, segons la "Passio" de sant Sebastià (*Act. Sanct. Ian. II, 642*), enterrà el cos del sant i fundà l'església i el monestir, amb una Lucina que hauria estat filla de l'emperador Hadrià (117-136); d'aquest detall no en diu res la "Passio".

129 dem monasterii | fundatricis, que eiusdem sancti Sebastiani corpus ibidem sepellivit; prope vero ciborium dicti altaris superpositum in muro ecclesie est sepulcrum in quo iacet corpus sancti Euticii martiris et in magno eiusdem

129 *prope ciborium*] Per aquesta indicació es veu que l'altar de sant Sebastià, tot i estant dins de la cripta, era cobert amb un cibori. Així consta també d'altres documents i de les notes manuscrites de Panvinio i d'Ugonio, transcrites en la nota al v. 119-120. Segons aquests dos autors, era de marbre, però el document d'A. Ratti (p. 142), que té més autoritat en aquests detalls, per tractar-se d'un inventari, diu que era de guix: "cum ciborio de gisso".

131 s. *Euticii*] D'aquesta descripció (igual a la dels altres documents) es dedueix que, ja molt abans de les restauracions del cardenal Borghese, la inscripció de sant Eutiqui no estava en el lloc del seu sepulcre. On es trobés aquest sepulcre, ho ignorem. Cfr. O. MARUCCI, *Basiliques et églises de Rome: Elements d'Archéologie chrétienne*, III, Rome, 1909, 495; A. DE WAAL, *Sant Eutichio martire nel cimitero "ad Catacumbas"*: *RQS* 29 (1915) 274.

Actualment la inscripció està col·locada prop de la porta de l'església, a mà esquerra de qui entra. Pel text, vegeu: M. IHM, *Damasi epigrammata*, Lipsiae 1895, n. 27, i el facsimil publicat per J. VIVES, *Damasus i Filocalus: Ancl. sacra Tarrac.* 2 (1926) 485.

Les qüestions hagiogràfica i litúrgica d'aquest sant són ben difícils i plenes de misteri. Encara que la inscripció del papa Damas (única font hagiogràfica) sia prova segura d'un culte o veneració, la qual era vivent encara a principis del segle VII (el nom de sant Eutiqui figura en la llista dels olis de les sepultures de màrtirs dels papirus de Monza, cfr. DE ROSSI, *RS* I, 180-181), no cegué arribar a ésser més que un culte privat i local, el qual probablement decaigué ja durant el segle VII. En efecte, cap itinerari antic esmenta aquest sant en el grup "ad Catacumbas", malgrat l'existència de la inscripció damasiana (que tenen totes les Silloges antigues), la qual ha arribat meravellosament íntegra fins a nosaltres.

L'absència de sant Eutiqui en els Sacramentaris: en el Martirologi Jeronimià i demés Martirologis històrics, no s'explica sinó perquè aquest sant mai fou venerat amb culte públic. Baroni el posa en el Martirologi romà, amb el sol fonament de la inscripció de sant Damas (BARONIUS, *Martyrologium Romanum ad novam Kalendarii rationem et ecclesiasticae Historiae veritatem restitutum*, ed. Rosweydi, Antverpiae 1613, 66, amb la nota corresponent). Ignorem la raó que tingué per senyalar-ne la festa al dia 4 de febrer; potser en aquest dia es recordava la traslació de les relíquies a l'església de Sant Llorenç "in Damaso".

MINESAN UNDIVIDA F.I.T

Main body of text in a dense, historical script, likely Latin or Spanish, covering the majority of the page.

W E

Text on the right side of the page, including a large signature and a date: '15 de Mayo de 1565'.

Fig. 1. — Auténtica de reliquias de sants mártirs

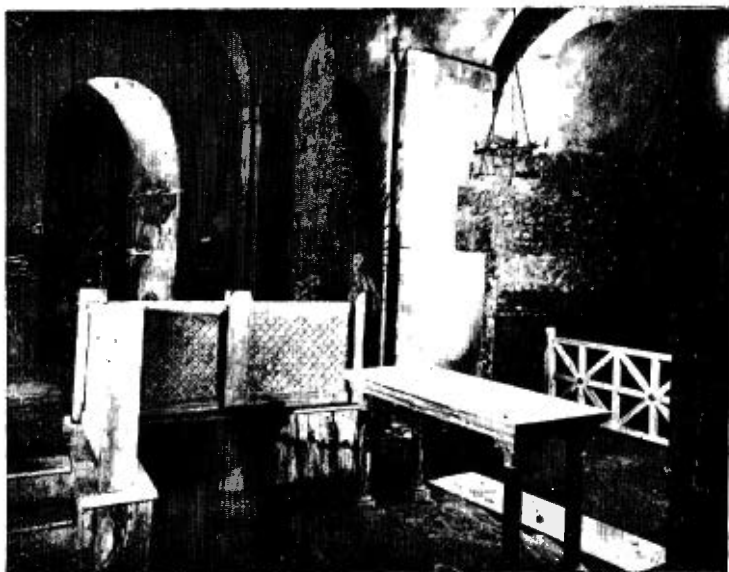

Fig. 2. — Cripta de Sant Sebastià, estat actual

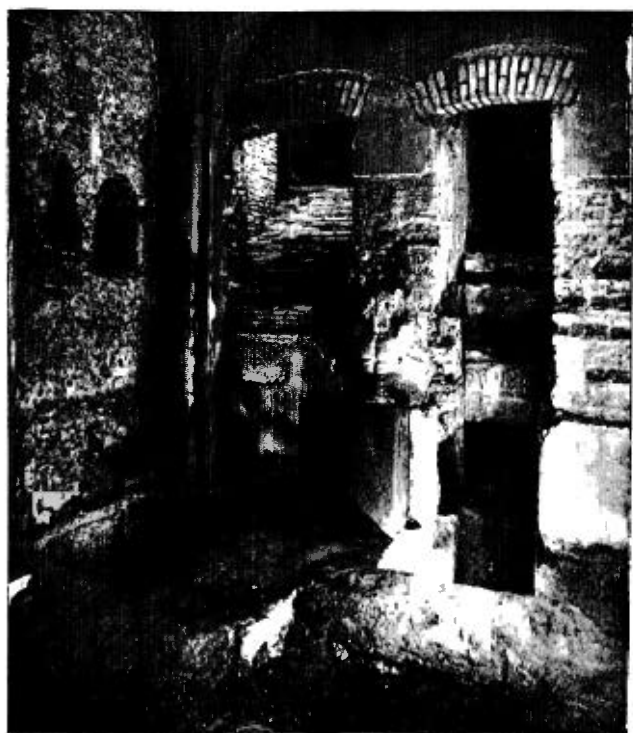

Fig. 3. — Escales antigues de la cripta de Sant Sebastià

sepulcri lapide multa sunt insculpata carmina eiusdem sancti Euticii martirium continentia et a sancto Damaso papa edita. 132

Item iuxta dictam ecclesiam est cimiterium sancti Calixti pape et martiris terre suppositum in quo centum septuaginta quatuor millium sanctorum Martirum corpora una cum quadraginta sex summis Pontificibus beatis, sexdecim videlicet martiribus et triginta confessoribus, sepulta fuerunt, in quo quidem cimiterio est plenaria omnium peccatorum remissio ut supra illius portam legitur; post cancellum eiusdem ecclesie est locus Cathecumbe nuncupatus in infimo positus, in quo septem Dormientes, ut fertur, quieverunt, in cuius medio est puteus in quo san- 135
138
141
144

Per la hipòtesi de que el sant Eutiqui del cementiri "ad Catacumbas" siguiu un Eutiqui que el Martirologi Jeronimià senyala confusament al cementiri de Calixte, el dia 2 de juliol, hom no troba arguments que li donin més valor del que pot tenir una sezzilla sospita. Cfr. *Act. Sanct.*, Iul. II (1867), 272; G. P. KIRSCH, *Der Stadtrömische Festkalender: Liturgiegeschichtliche Quellen* 7-8, Münster im West. 1924, 68-69; H. QUENTIN et H. DELEHAYE, *Martirologium Hieronimianum: Act. Sanct.* Nov. II, 2, 1932, 347. nota n. 6.

135 *cimiterium s. Callisti*] La indicació del cementiri de sant Calixte sota la basílica de sant Sebastià és deguda a la tan coneguda confusió de la topografia cementirial, que durà fins al temps de les recerques de J. B. De Rossi.

Com diu el mateix document, les dades del nombre de papes i màrtirs sebollits en el cementiri soterrani, procedeixen d'una inscripció col·locada damunt de la porta de sortida del mateix cementiri. Actualment hi ha una còpia de l'esmentada inscripció del temps del cardenal Borghese. Cfr. A. BOSIO, *RS*, 178.

142 *Cathecumbe*] Amb el mot cathecumbe no es refereix al cementiri soterrani, segons la moderna denominació vulgar, sinó al mausoleu contigu a l'església, anomenat ordinarïament la "Platonia".

La grafia "cathecumbe" és particular del nostre document i dels altres tres amb els quals l'hem comparat; una prova més del llur origen comú. Una altra descripció, poc més o menys contemporània a aquestes, té la grafia semblant de "cathecume" (E. BULLETTI, *Itinerarium*, 129-133).

143 *septem Dormientes*] La indicació dels cossos o relíquies dels set sants efesins a l'església de Sant Sebastià, i particularment en aquest lloc, devia ésser molt imprecisa en les fonts de les quals

147 ctorum apostolorum Petri et Pauli capita per ducentos
 quinquaginta duos annos abscondita et per sanctum Cor-
 nelium papam ad instantiam ipsius beate Lucine virgi-
 nis extracta extiterunt, ob quorum reverentiam omni die
 150 est indulgentia a sancto Silvestro concessa quanta est in
 ecclesia basilice eiusdem sancti Principis Apostolorum
 de Urbe.

Item ad dexteram altaris maioris eiusdem ecclesie par-

l'hagueren els nostres documents (el del P. Grisar, pàg. 456, i el d'A. Ratti, pàg. 142), puix que les senyalen amb la prudent advertència "ut fertur", "ut dicunt".

No en parlen els índexs de relíquies. Cfr. O. PANCIROLI, *Tesori nascosti...*, *indice*: ss. Sette Dormienti.

145 ss. *Petri et Pauli capita*] Aquesta memòria dels apòstols, que coexistí primer amb les altres dues memòries del mig de l'església, a cada costat de l'altar major (vegeu vv. 151-159), restà la única després de les obres del cardenal Borghese. La tradició, però, que la localitzava en aquest lloc ha sigut completament desautoritzada per les últimes descobertes.

Ja hem fet notar (pàg. 3) que el nostre text diu que en aquest pou hi foren amagades solament: les testes dels apòstols, mentre que els altres diuen, els cossos. Igualment diu els cossos la còpia borghesiana de la inscripció que hi havia antigament prop de l'altar central del mausoleu, actualment conservada en el corredor que porta del museu local a l'escala principal de la "Platonia".

148 *extracta extiterunt*] Si els Prínceps dels apòstols prengueren martiri a l'entorn de l'any 67 i haguessin restat 252 anys en aquest pou legendari, el retrobament s'hauria efectuat vers el 329, en p.e regnat de Constantí (306-337) i 76 anys després de la mort del papa Corneli (251-253). El Llibre Pontifical atribueix a sant Corneli i a una Lucina aquesta traslació, però no parla per res dels anys que els cossos dels apòstols estigueren en aquest sepulcre. Cfr. DUCHESNE, *Le Lib. Pont.* I, 150.

Qui sap si la dada de l'any 329 que resulta d'aquestes notícies medievals, és el ressò d'una tradició que afavorís la hipòtesi d'una sepultura temporània dels apòstols en aquest indret, entre la meitat del segle III i el temps en què es bastiren les respectives basíliques al Vaticà i a la via Ostiense!

Les indulgències de sant Silvestre consten també en la inscripció referida en la nota anterior.

152 *altaris maioris*] El nostre document, amb les referències a la porta del cementiri (v. 153) i a l'altar de sant Sebastià (v. 156-157), indica clarament el lloc de l'altar major. Altres descripcions diuen expressament que era "in medio ecclesiae", i el nomenen

tem, versus dictum | cimiterium sancti Calixti, est sepulcrum sancti Petri apostoli in quo, sub Nerone imperatore

153

altar de Sant Fabià o de les relíquies. Del mig fou portat al lloc que ocupa actualment, enfront de la capella de sant Sebastià, l'any 1563, com consta en un document descobert en un dels reliquiaris del mateix altar (Cfr. F. GROSSI GONDI, *San Fabiano papa e martire. La sua tomba e le sue spoglie attraverso i secoli: Civ. Catt.* 67 (1916, 4) 199); ho nota també O. Panvinio, parlant del canvi fet pocs anys enrera, en el seu llibre *Le sette chiese principali di Roma*, Roma 1570, 126.

Per la qüestió de les relíquies de sant Fabià (es tracta d'una identificació falsa), vegeu A. PROFUMO, *La memoria monumentale "in catacumbas" degli apostoli Pietro e Paolo: Studi Romani* 2 (1914) 64; P. STYGER, *Scavi a san Sebastiano...: RQS* 29 (1915) 100-105; F. GROSSI GONDI, *San Fabiano papa e martire...: Civ. Catt.* 67 (1916, 2) 73-81, 209-218, 685-700; (1916, 4) 186-200.

Ço que és cert, és que aquest altar ocupava el lloc central de l'església, probablement ja des de la construcció de la basílica, vers la meitat del segle IV (Cfr. O. FASIOLO, *La pianta di san Sebastiano: RQS* 29 (1915) 217), damunt del lloc on es venerava la memòria apostòlica. En aquest indret central de l'església, sota el paviment, es trobà la cèlebre "Triclia" amb els grafitis d'invocacions als Apòstols; i ací mateix degué estar la "Platoma" que el papa sant Damas ornà amb els seus versos. Cfr. DUCHESNE, *Le Lib. Pont. I*, 212; i pel text, M. IHM, *Damasi epigrammata*, n. 26.

D'aquests versos s'en conserva una còpia parcial en lletres gòtiques, que a finals del segle XV es trobava en aquest lloc de l'església, fixada en la barana de l'escala que baixava a la cripta de sant Sebastià (P. UGONIO, Ms. de la Bibl. Com. de Ferrara 161, P. I, 8, pàg. 1090 i vegeu-ne el text a la nota al v. 157). Actualment es troba en una capella que hi ha a l'esquerra de l'escala antiga del mausoleu de sant Quirí, en un lloc un xic difícil de veure, on fou col·locada en temps de G. Severano (*Memorie sacre delle sette chiese di Roma I*, Roma 1630, 443). Creiem que es tracta de la còpia d'un fragment important de la inscripció original, que hom volgué deixar prop del lloc que ocupava aquesta. Conté els següents versos:

HIC HABITARE PRI(VS)S(AN)C(T)OS COGNOSCERE

DEBES X NO(M)I(N)A Q(VI)SQ(VE) PETRI PAVLI PARITER Q(VE)

REQVIRIS X DISCIP(V)LOS ORIE(N)S MISIT Q(VO)D SPO(N)TE

154 s. *Petri apostoli*] Per assenyalar el lloc del sepulcre de sant Pere hi havia, en el paviment, una reixa de ferro, segons ens descriuen l'Itinerari de Fra Mariano da Firenze: "Inter parietem et "altare, ubi in pavimento petra marmorea est cratis ferreis circum-

156 in Monte Aureo crucifixus, fuit depositus a condiscipulis
suis; a sinistra autem maioris altaris parte, versus altare
sancti Sebastiani, est sepulcrum sancti Pauli apostoli qui
159 etiam sub eodem Nerone ad Tres Fontes decollatus et a
suis condiscipulis primo sepulti fuerunt.

Item unam costam sancti Laurentii martiris, item
de capite sancti Marcelli pape et martiris, item de reli-
162 quiis sanctarum Praxedis et Pu|dentiane sororum virgi-
num, item de capite sancte Bassille virginis et martiris,
item de reliquiis sanctorum Chrisanti et Darie martirum,
165 item de sancti Antonii martiris, item de reliquiis sancti
Petri martiris, item de capite sancte Theodore martiris,
item de reliquiis sancti Antonini martiris, item de ca-
168 pite sancti Claudii martiris, item de costa sancti Herme-
tis martiris, item de reliquiis sancti Dionisii pape et mar-
tiris, item de reliquiis sanctorum Prothi et Hiacinti mar-
171 tirum, item de reliquiis sanctorum Neme|sii martiris et

"saepa, sepultus fuit sanctus Petrus" (E. BULLETI, *Itinerarium...* 132); O. Panvinio en les seves notes manuscrites (cod. Vat. lat. 6780, fol. 43): "prope altare, in medio ecclesiae, a dextra introeun-
"tibus, est craticula ferrea sub qua iacuisse dicitur sanctus Petrus
"apostolus multis annis", i el referit document del reliquiari de
sant Fabià (F. GROSSI GONDI, *San Fabiano...* II, 692): "fuit di-
"rutum altare dictum et denuo situm prope graticulam ferream sub
"qua permultis annis fuerunt sepulta corpora sanctorum Petri et
"Pauli. Anno 1563".

Una reixa de ferro, clavada en una llosa de marbre que es conserva en el corredor que porta del museu local a l'escala principal del mausoleu de sant Quirí, és, sens dubte, la del sepulcre de sant Pere, per tal com correspon exactament als detalls de Fra Mariano da Firenze.

157 s. Pauli apostoli] Del sepulcre de sant Pau no n'hi havia altre record que una inscripció sobre fusta que ho indicava. Transcrivim a continuació un paràgraf del manuscrit de P. Ugonio (ms. de la Bibl. Comm. de Ferrara, 161, P. I, 8, pàg. 1090), qui és l'únic que ens en dona notícia: "a man manca dell'entrar della
"chiesa si vede il munimen della scala (que baixava a la cripta de
"sant Sebastià), dove sopra due pietre è fissata una tavola di mar-
"mo antico sotto la quale è una orazione a san Paolo. ed apresso,
"scritto in tavoletta di legno: questa è la sepoltura di san Paolo
"apostolo, ma sopra la tavola marmorea sono incisi questi versi:
"Hic habitasse prius cognoscere debes, etz."

Lucille eius filie virginis et martiris, item de ligno crucis Boni Latronis.

Quas quidem sacras reliquias prefatus dominus Hieronimus pie ac devote ad se recipiens, eas secum deulit immensas gratias Deo et donanti agens, animo tamen et intentione illas | ad baiulum et iuratos oppidi de Giatallops, Tarraconensis diocesis, Citerioris Hispanie, transmittendi et in ecclesia dicti oppidi collocandi, reponendi et venerandi seu collocari, reponi et venerari faciendi ut ipsi christifideles exinde civine gratie aptiores red|dantur. Quodque Dominus noster Iesus Christus, qui candor est lucis eterne, eorundem sanctorum Martirum et Confessorum ac sanctarum Virginum et Martirum precibus et intercessionibus perfectius vota fidelium dirigat et ad gratiam exauditionis perdu|cat; ideo non immerito prefatus dominus Hieronimus qui tam sue quam omnium christifidelium animarum salutem desiderat ut ad diem sue peregrinationis extremum piis misericordie operibus pervenire possit, videlicet premissa servando in terris ut illa et eadem colligere valeat in celis.

Super quibus omnibus et singulis premissis preatus dominus Hieronimus Martre, doctor, sibi a me notario publico infrascripto, unum vel plura, publicum seu publica fieri petiit atque confici instrumenta. Acta fuerunt hec Rome in regione Tran|stiberim et domo sive monasterio Sancti Petri Montis Aurei ordinis fratrum minoru sancti Francisci de observantia, sub anno, indictione, die, mense et pontificatu quibus supra, presentibus ibidem discretis viris dominis Livio Pelicano, laico Firmane|diocesis, et Francisco de Campos et Ioanne Garcia, laicis Burgensis et Calagurritane diocesis respective, et aliis testibus ad premissa vocatis specialiter atque rogatis.

173 *boni Latronis*] Vegeu l'index de relíquies de O. Pancioli (*Tesori nascosti...*) per la indicació de les esglésies on es conservaven aquestes relíquies. De les de sant Antoni màrtir, no en parla; potser hi ha ací una confusió amb el sant confessor, encara que el Martirologi porti també màrtirs d'aquest nom, els quals, però, són tots orientals.

IN PATRIA QUIES

Et ego Sebastianus Martre, clericus coniugatus, oriundus ex oppido de Gratallops Tarraconensis diocesis, civis romanus, publicus auctoritate apostolica notarius et in archivio Romane Curie descriptus, quia omnibus et singulis premissis, dum sic, ut premittitur, fierent et agerentur, una cum prenomina-
tis testibus presens interfui, eaque omnia et singula premissa sic fieri vidi et audivi, ideo hoc presens publicum instrumentum manu mea propria scriptum exinde confeci, subscripsi, publicavi et in hanc publicam et authenticam formam redegi, signoque ac nomine et cognomine meis solitis et consuetis corroboravi, in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum rogatus et requisitus.

Collegium Archivii Romane Curie scriptorum, universis et singulis presentes nostras legalitatis litteras inspecturis, lecturis pariter et audituris fidem facimus et attestamur supradictum dominum Sebastianum Martre de suprascripto instrumento rogatum, quique illud subscripsit, dudum ante rogatum huiusmodi, fuisse et etiam nunc esse notarium publicum apostolica auctoritate et in dicto archivio descriptum fidelem et legalem instrumentisque et scripturis per eum sic subscriptis et publicatis plenam et indubiam fidem adhiberi in iudicio et extra. In cuius testimonium presentes nostras litteras per unum eiusdem archivii scriptorem infrascriptum subscribi sigillique dicti Collegii appensione communiri mandavimus. Datum Rome in palatio apostolico et camera dicti archivii, sub anno a nativitate Domini nostri Iesuchristi millesimo quingentesimo octuagesimo secundo, indictione decima, die vero trigesima mensis augusti. Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri Domini Gregorii, divina providentia pape decimi tertii, anno undecimo. = Franciscus Pellier, dicti archivii scriptor, subscripsi. = (*locus sigilli*).

PERE BATLLE I HUGUET, *Prev.*

Roma, gener 1933.